

Критика.

Огляди.

«ФРАНКОВА КУЗНЯ»: КОНТЕКСТ 60-Х

Про книжку, упорядковану і написану Дмитром Юсипом, за участі Григорія Мовчанюка

Видати книгу спогадових нарисів про літераторів, які пройшли горнило «Франкової кузні» у Львівському університеті імені Івана Франка – ідея не просто модна, а начасна. Добре, що за неї взялися люди, які пройшли період формування професійного і творчого у стінах Львівського університету, і не розчарувалися в ідеалах юності.

Контекст львівських літературних 60-х не осмислений і не систематизований. За винятком «Драми без катарсису» у 2-х частинах, авторства Миколи Ільницького, і не згадаю чогось іншого. Не кажу – якіснішого.

Львівський університет формував не тільки професійну якість україністики в ХХ столітті, але й створив передумови для відродження українства. Це всі знають, але нагадати не гріх.

Літературна студія «Франкова кузня», яка вже на початку 50-х років ХХ століття сподобилася лагідної згадки Максима Рильського, - живий посібник історії української літератури другої половини ХХ століття: Дмитро Павличко, Роман Іваничук, Тарас Салига, Василь Левицький, Ігор Павлюк, Тарас Девдюк... Десятки імен. Сотні доль. Тисячі книг.

Те, що Дмитро Юсип пропонує власну версію львівського контексту 60-х, а налаштовує на цю розмову-спогад Григорій Мовчанюк своїм нарисом «В горнилі Франкової кузні», вже переводить постаті й події процесуальні в історико-культурологічну площину.

Мені цікаво було читати ці нариси, бо сам є вихованцем Львівського університету. І якщо Юсип і Мовчанюк навчалися на філології в середині 60-х років (1964-1969), то я навчався вже на межі 70-80-х років (1979-1984). «Франкову кузню» відвідував всього декілька разів на четвертому курсі. Тоді керівником «Франкової кузні» був прозаїк Василь Левицький (1957-1989), а допомагав йому поет Василь Терещук (1962 р.н.). Обидва – журналісти. Ще був знайомий з прозаїком Олексом Вільчинським. Знав Марію Маткобожик, яка керувала студією до Левицького. Приходила до нас в гуртожиток на Пушкіна, 49 (тепер: Генерала Чупринки, 49) і агітувала першокурсників у студію.

Чи шкодую, що тоді не зважився. Ні. Причина була проста: я завжди ставився до людей, які вміли витворювати власні світи, як до олімпських богів. Моє тривале заангажування в літературному процесі останніх трьох десятиліть не розчарували мене в ідеї літератури, за окремих людей не кажу.

Дмитро Юсип у своїх нарисах статичніший, академічніший. Мовчанюк – пристрасніший. Не все я готовий у Мовчанюка сприйняти (особливо, що стосується оцінки громадянської позиції Григорія Чубая чи професора Івана Дорошенка, останній теж викладав у мене історію української літературної критики). Але це є право людини творчої свідчити і нагадувати, навіть тоді, коли свідчити і нагадувати про окремі події чи окремі вчинки людей, не хочеться. Чомусь зовсім не згаданий професор Іван Денисюк. Принаймні з кінця 70-х Іван Овксентійович був куратором студії.

Але багато фактів, подій, характеристик крізь погляди і оцінку Мовчанюка і Юсипа стають виразнішими, яскравішими і зрозумілішими.

Не знаю, яка зараз доля літературної студії у Львівському університеті. Якщо студія занепала – гірко. Бо дуже багато людей впевнені, що вміють усе. Але без традиції і школи не буває творчості. Доля літ-студійців-шістдесятників в інтерпретуванні Мовчанюка і Юсипа цьому яскраве підтвердження.

«МОЛЮСЯ, ЧОЛОМ БУДУ МОЛИТВУ ПО КАМІНІ ПИСАТИ, ТВОЮ МОЛИТВУ...»

Есей про Стефаника

*„Боже, ти прокляв мене, бо-сь наказав
з моєї душі зробити кузню і кувати
в ній чистий метал люцконого слова і єго любови“
(з листа Василя Стефаника до Ольги Гаморак)*

Василь Стефаник страшно не любив ювілеїв. У спогадах Івана Федорака, директора школи в Русові і письменника («*Мій шлях*», вперше надруковано 2009), зафіксовано такий епізод: „Щоб піднести його в очах села, з моїм приходом у Русів (мабуть, 1922 р.) за моєю ініціативою село Русів влаштує йому його ювілей (п'ятдесят років). О, скільки лиш було моїх сил намагався влаштувати це свято величаво. Зі сумежних сіл з'їхалися попи, передові селяни і так далі. Стефаник приходить на свій ювілей комплектно п'яний, сідає в передню лаву (у салі Народного дому) і кричить:

- Зачинайте вже раз тот храм!“

А в одному з листів до художниці Олени Кульчицької (від 12 лютого 1927 року), сам Стефаник з приводу її майбутнього ювілею пише

таке: „*Раджу Вам, як Ваш добрий приятель, не допускайте ніколи, щоб святкували Ваші ювілеї, бо напевно будуть святкувати. Стоять на-проти себе люди старі так звані ювіляти, а з другого боку нестра публіка, якій найліпше місце було би в цирку*“ (подаю за 3 томом Творів Стефаника. Київ, 1954 рік).

Ми підходимо до 150-річного ювілею Письменника. Цього „*Селянського Бетговена*“ чи, якщо перефразувати снятинського літерата Володимира Чипигу, „*Шекспіра покутської мужицької трагедії*“. Підходимо, як звикле, здалеку і окружними дорогами.

Найповнішим у якомусь творчому вияві і осмисленні феномену Василя Стефаника видався 2010 рік. Тоді вийшло три художніх книги ріжних авторів про письменника: Степана Процюка „*Троянда ритуального болю*“, Романа Піхманця „*У своїм царстві*“ і Романа Горака „*Кров на чорній ріллі*“. Починаючи з 2015 року Роман Горак видав повний варіант свого тритомового дослідження біографії письменника під назвою „*Василь Стефаник*“ (кн. 1, 2015; кн. 2, 2015; кн. 3, 2017). Безперечно, що це дослідження, попри якісь технічні недогляди і недоліки, є найважливішим, що виводить його в ряд канонічних текстів про Василя Стефаника.

Твори Стефаника видають і перевидають. Лише назву івано-франківське видання 2014 року (в-во „Лілея-НВ“, серія „*Майстри української прози*“), київське (ВЦ „Академія“, серія „*In crudo*“) і львівське (в-во „Піраміда“, серія „*Приватна колекція*“, подарункове, в оформленні шевченківського лауреата, родом зі Снятинщини, художника-графіка Івана Остафійчука), обидва 2015 року.

Про новели Стефаника писано багато і ружного. Від Вацлава Морачевського і Левка Турбацького починаючи, і Валентиною Єрмак та Романом Піхманцем закінчуючи.

Визначальним для мене залишається сам Стефаник. Слово Стефаника. Воно жорстке, терпке, в'язке, мов чорнозем, просвітлене, немов небо після буревію. Для мене слово Стефаника – початок і безмежжя українського світу.

Це слово такої густої концентрації, що його витримати сливе неможливо. А впустивши в серце, не маєш сили його звідти вигнати. За якимось сакральним прийняттям – новели Стефаника суть Божі молитви і Божі прокльони. Їх не можна вважати літературою, бо инколи вони сприймаються мною як Спис Лонгіна, бо то не слова протікають, то кров мужицька витікає з рани світу.

Так, новели Стефаника – це органна насичена бетговенська музика. Це шекспірівські пристрасті і драматизовані сакральні конфлікти. Тут є три сили: БОГ, Земля і Людина. У цьому „*трьохсиллі*“ немає переможців і переможених. Бог над усім. Людина і Земля, як сіамські близнюки, люблять і ненавидять одне одного. Допмагають і мстять одне одному. Сіють хліб, збирають сльози і втирають кров.

Основний конфлікт усіх новел Стефаника – конфлікт сакральний, а не земний. Конфлікт Добра і Зла. Сакралізація Правди мужицької і Демонізація Кривди багацької.

Стефаникові мужики – се не затуркані з'їдачі хліба. Це Земні Боги. Філософи Землі. Це той Золотий Вік Мужичької Віри, де Правда і БОГ ще ходили межи людьми, а не спостерігали байдуже з моніторів телевізій та обкладинок дешевих книг.

Слово Стефаника прийшло „*як огонь з середини землі*“. Тому цей нутрянний, пекельний вогонь і нині пече. Не спалює. Бо це не покара, а животворний вогонь. Вічний вогонь мужичької Любови. Від нього ми відвернулися. Стефаник досі до нього йде.

«ВАЖКУ МАЮ РОЛЬ У НІЧНОМУ ТЕАТРІ»

Анджей Бартинський. Бенкет метелика / Поезія в перекладі Світлани Брєславської. – Івано-Франківськ: «Місто НВ», 2018. – 64 с.

З цим поетом запізнався весною 2013 року в рамках польсько-українського фестивалю «Галиційська осінь», зорганізованого польським поетом Анджеєм Грабовським. Тоді Анджей Бартинський (25 травня 1934-16 червня 2018) був на посаді голови Нижньосілезького відділу Спілки літераторів Польщі (ZLP), яку пізніше посів поет Казімеж Бурнат, а пан Анджей залишився Почесним головою. З того часу маю спrezentований ним томик Вибраних віршів (2009) мовою оригіналу з симпатичною дедикацією: «*Поважному Євгену Баранові – українському письменникові на пам'ять про наше гарне знайомство і зустріч в Івано-Франківську. Автор. 25.04.2013*».

Те, що в останній рік свого життя Бартинський виявив зацікавлення, аби його книжка «*Бенкет метелика*» вийшла українською, тільки виявляє його генетичне поєднання з Україною. Анджей Бартинський народився у Львові, хлопчиком був зв'язковим Армії Крайової, потрапив у гестапівську тюрму, де й осліп. З 1946 року проживав у Вроцлаві. Єдиним містом, яке бачив в своєму житті був і залишився Львів. Бартинський дебютував у 1956 році віршем «*Рансод про Єсеніна*», а з 1961 року став членом Спілки Літераторів Польщі. Сучасники називали його «*вроцлавським Гомером*», «*польським Гомером*» і «*Гомером зі Львова*».

До цієї книжки, передмову до якої в Польщі написав Анджей Вальтер «*Поет-птаха або розмова про Анджея Бартинського*» (Вроцлав, 2016), а в українському варіанті книжки автором передмови є Казімеж Бурнат, Бартинський попросив додати вірш «*Україна*», якого він написав ще 1998 року: «*О Україно Вітчизно моя // Ти як вино із домашнього бутля // міцне й духмяне, п'янке й дурмане // о Україно – солодкий трунку*». Це був не просто поетичний жест, а внутрішній вияв його приналежності до історії, якої не зміниш і в якій треба шукати стежки для діалогу-порозуміння. Цим і викликана ідея Бартинського проводити в Поляниці Здрою міжнародний фестиваль «*Поети без кордонів*».

Ця книжка є екзистенційно-мажорна в сенсі наповнення і перспектив естетично-світоглядних. Тут не має суму, нот проминання чи нот прощання. На диво, світла і позитивна книжка, яка охоплює різні скалки людського життя і авторського в тому числі. Тут маємо спогадові сторінки, автобіографічні, так чи інакше пов'язані зі сліпотою поета, інтимні настрої, філософсько-медитативні, доповнені естетичними уподобаннями і міркуваннями автора. Хтось з польських критиків твердив, що у віршах Бартинського багато колористики. Це так. Його вірші нагадують імпресіоністичні картини з одного боку, з іншого – дуже виразні реалістичні полотна.

Закономірними у книжці Бартинського виглядають поетичні присвяти – друзі, сестри, дружині. Тональність цих присвят різна, акцентація на приватних деталях спілкування і спільного споминання є важливою в контексті конкретних історій і ситуацій. А ще розлито у віршах багато ледь вловимої іронії та самоіронії. Хтось із чеських критиків першої третини ХХ століття, чи не Францішек Шальда, резонно твердив, що іронія є зворотною стороною сентиментальності. Але романтична естетика якраз і вибудовувала розуміння поетичного на таїнстві і сентиментальності (нехай прихованій). Там, де зникають ці риси – починається нова історія трактування поетичного, і не завжди краща.

Мені імпонують світоглядно-естетичні інтенції автора. Особливо там, де він говорить за людське і про людське. Тобто, там, де він є універсальним у кожному конкретному вияві.

У поезії ХХ століття моду визначали і задавали іспанці і росіяни. Особливо яскравим у них був початок століття. Таке враження складається, коли читаєш їхні вірші, особливо російських поетів «срібного віку», що їхньою батьківщиною було небо. Бартинський, маючи добротну школу поетичну, у своїх кращих віршах виявляє оцю універсальність поетичного простору, при деталізації поетичної мови. При чому вияв його польськості не є ностальгійно-кресовий (що виявляється у багатьох поетів його покоління, навіть, у молодших), а естетично надпросторовий. І це, напевне, є тією важливою рисою, яка виводить поета за рамці просторово-часового спогаду у виміри чистої поезії. Себто, ця універсальність і робить Бартинського співцем людського світу, в який він був закоханий і який він прозирав своїм поетичним оком:

*В моїй Вітчизні малюють картини
співають пісні пишуть вірші
моя Вітчизна – твоя Вітчизна
тож подаймо собі руки
люди навчаються люди працюють
щоб наше життя було гарніше
моя Вітчизна – мої вірші*

ЗАКОХАНІ У ВЛАСНИЙ ВИРОК...

Кінець літа в Аркадії: Казімеж Бурнат. Анджей Вальтер. Лешек Шаруга / три польські поети в перекладі Світлани Бреславської. Івано-Франківськ: «Місто НВ». 2017. 224 с.

Наше пізнання поезії є химерним і випадковим. Здебільшого. Наше розуміння поезії є дилетантським. Переважно. Наше читання поезії є виїмковим. Так склалося історично або істерично. Наше життя є суцільною метафізикою. Мабуть.

Що ж казати про знання і читання поезії польської? Нічого. Можемо мовчати. Можемо говорити. Можемо вдавати говоріння. Вдавати читання. Вдавати любов до поезії.

Це нічого не змінює. Бо тектонічні зміни пройшли через серце, а ми й не зауважили. Ми оглядаємося в минуле, шукаючи там власної тіні, а наша тінь витягнулася в невидиму нитку майбутнього, в яке немає ні віри, ні сподівання.

Вибіркове читання. Вибіркове розуміння. Вибіркове життя.

У книзі маємо трьох сучасних польських поетів – Казімежа Бурната із Вроцлава, Анджея Вальтера з Глівіц та Лешека Шаруги із Варшави. Бурнат і Шаруга (сиріч, Олександр Вірпша) є представниками одного покоління, але різних поетичних, світоглядних досвідів. Сливе взаємопротилежних. Шаруга з покоління *«Нової хвилі»*, що прийшло в польську літературу 1968 року на тлі студентських бунтів у Франції. Бурнат активно зайнявся поезією уже в 90-і. Вальтер почав свою творчу біографію як фотохудожник, а поетичний дебют відбувся 2000-го.

Що їх об'єднало в одній книжці? Випадок. І моє особисте знайомство з авторами. У 2009 році Лешек Шаруга читав лекції в Прикарпатському університеті, і ми випадково познайомилися, аби надалі лише переписуватися у фейсбуці (що не завадило Лешеку Шаругі декілька разів присилати мені свої нові книжки). 2013-го я познайомився із Бурнатом на фестивалі *«Галиційська осінь»*, а вже він познайомив мене із Вальтером.

Серед цих авторів найближчим світоглядно мені є Анджей Вальтер. Можливо тому, що ми народжені в 60-х (я на початку, Анджей – наприкінці), а ще тому, що його болить польське. А мене українське. А ще тому, що драматичне світовідчуття є домінуючим у нашій світоглядно-естетичній ході, при загальній самоіронічності.

У цій книзі маємо переклади конкретних книжок авторських – *«Насичення невідомим»* Бурната, *«Смерть богів»* Вальтера, *«Лого Рея»* Шаруги. В цьому особливість цієї книжки. Перекладачем є івано-франківська поетеса Світлана Бреславська, яка раніше вже мала досвід перекладання з польської. А тепер його ще й примножила – вийшли

книжки поезій в її перекладі того ж Казімежа Бурната (вибране) і Анджея Бартинського (теж конкретна книжка).

Але є в цій химерній книжці авторські перегуки – світоглядні, на-самперед. У Бурната – се екзистенційна туга і внутрішній протест проти споживацтва суспільного:

«.....
*продається місто
 без ратуші посередині
 без помешкання заздрості»*
(Недоторканний II);

«.....
*Жанні д'Арк
 не допомогла цнотливість
 божі нашіптування
 не стримали безумства
 кардиналів
 і зрадливого натовпу
 перед екзакуцією*

пруський мур пам'ятає»
(«Ступні Бога...»);

«.....
*кінець близько
 (доповзає його початок)
 однак хтось завжди залишиться
 закоханий
 у власний вирок»*
(«Вільний в'язень»).

У Анджея Вальтера – романтичне несприйняття суцільного практицизму і осуд людського збайдужіння, інколи прориваються богоборчі мотиви:

«.....
*навіть душу занесли в
 рекламний рай»*
(позитивісти);

*«нищать слова
 галерею назвали торговою
 кохання
 зробили хімією*

*нищать значення
 .....»*
(хімія кохання);

«.....
якесь майбутнє
черстве вчора
пом'яте і крихке
гільйотина снів
і заблукана
усмішка»
(кінець літа в аркаді).

У Лешека Шаруги – відчуття драматичної приречености мистецтва і обмежености мови:

«після слова
були ми
зовсім слабкі
не було сили
.....»
(Я і мій приятель віри);

«тільки поети
їх вірші
метафізичні еротики описи
пейзажі космічні
візії це все
тільки
поети
це знають коли
навіть не мають поняття
їх
вірші – це палімпсести писані
на вітер на завжди на
ніщо»
(Тільки);

«апокаліпсис
п'ять звичайних складів
а яка драма»
(Хоку)

При цьому, саме Лешек Шаруга найбільше тяжіє до афористичности поетичного письма.

Найголовніше полягає в тому, що ці автори є свідомими своєї приречености Словом. І вони готові, як останні Лицарі Слова, захищати його перед навалою варварів, які вже прийшли:

*про це не можна мовчати
про це не можна говорити
про це треба знати*

*треба пам'ятати без слів
треба пити молоко чорне
треба складати вірші*

*варвари вже прийшли
вешті заберуть голос*

(Лєшек Шаруга. Прийшли).

ОБРАЗ РОМАНА ШУХЕВИЧА У СПОГАДАХ ВАСИЛЯ КУКА

Спогадова література в Україні досі не структурована і не систематизована. Хоча окремі дослідження про ті чи інші з'яви української мемуаристики спорадично появляються. Вони носять несистемний характер, і в них годі вислідкувати як тенденції цієї лектури, так і її перспективи.

Дослідження істориків на цю тему або заполітизовані, або запафосні для того, щоби зрозуміти, як ми маємо оцінювати ті чи інші з'яви спогадової літератури, як ми можемо оцінювати чи сприймати самих авторів таких спогадів.

Літературознавці легші на писання, але ще трудніші до розуміння. Бо той чи інчий об'єкт дослідження, здебільшого припадковий, – в науковому світі це називають дисертабельністю чи недисертабельністю теми, – і сказати, що те чи інше дослідження не випадкове і обґрунтоване, – справа ризикована і дискусійна.

Спогади політичні чи, то пак, спогади політичних діячів, тим більше ставлять перед нащадками більше запитань, аніж спроможні окреслити коло відповідей. Українська політика, – від Винниченка і Грушевського починаючи і Кравчуком чи Кучмою окреслюючи її рамці (бо що тичеться спогадів політиків у післякучмівський період, тут маємо більше приватної белетристики чи «*приватного язичія*», аніж наближеної до об'єктивності картини), – це суцільний оксиморон, і сприймати її не те, що без брому (за Винниченком), але й без сільських «*сто грам*», – сливе неможливо. Напевне, має рацію Оксана Забужко, говорячи, що ми „*зараз ніби в реаліті-шоу, з якого не можемо вийти. Відповідно, треба настроїтися на медитативний лад і перестати вірити в стабільність світу*“ [https://blog.yakaboo.ua/o-s-zabuzhko/?fbclid=IwAR0vAo3JpQMP9oh_ejldhI4enXMakUIZ8qUAuvLBWdbwd5ob2avB7Rcwgf8].

Спогадова література “упівського» контексту незібрана, невивчена і неоцінена. Тому будь-який виступ про спогади учасників української національно-визвольної боротьби 30-50-х років ХХ століття, – завжди хибуватиме на світоглядно-есетичну готовність, а то і відповідальність виступаючого.

Постать Романа Шухевича (1907-1950), попри великий масив літератури про нього, починаючи від 1991 року, який з'являється на материковій Україні, – не є осмисленою і не є зрозумілою. Свідченням тому і ті політичні маніпуляції, які відбуваються з його Іменем, починаючи від 1991 року через політичні «шкандали» 2010 і 2019 років. Вони триватимуть – ці політичні «шкандали» – доти, поки сторонам, які мають свою візію України або які її не мають, буде вигідно підносити се ім'я на Щит суспільно-політичного протистояння. Бо в «мутній воді» добре плавати тим, хто не вміє нічого запропонувати спільноті, окрім каламутної відсутності політичної і державної перспективи. Це не означає, що люди, які приходять в політику, – всі запродавці і кар'єристи. Це нічого не означає, окрім того, що руйнування перспективи і будівництва замків на піску завжди легше, аніж довготривале саможертвове служіння громаді. Так було, є і буде, поки Святе Письмо, яке окреслило парадигму християнської цивілізації, самі християни сприйматимуть як випадкову необов'язкову книжку, а не Слово Боже, яке не потребує забалакування, а вимагає Віри.

Спогади про Романа Шухевича теж не є зібраними. Їхня загальна канва – здебільшого націоналістично пафосна. Я прихильник націоналістичної ідеології донцовського покрою: *«Націоналізм як світогляд, як органічний рух, а не кабінетна теорія, наперекір приписуваним йому кризам, постійно розвивається і міцніє як вирішальний чинник напрямку людської історії»* [Д. Донцов. **Націоналізм. Лондон. 1966. С.1**], бо тільки він спроможний дисциплінувати національні спільноти і структурувати світовий порядок. Націоналізм є боротьбою зі світовим хаосом, який має на меті приватний, а не загальнолюдський інтерес. Який руйнує Божий задум, а відтак покликаний – під різними марками – космополітизму, квазілібералізму, різного роду «генітальних» свобод – посилити гегемонію Тіла над Духом.

Василь Кук (1913-2007), якому судилося після загибелі Романа Шухевича очолити Провід ОУН в Україні, стати Головним Командиром УПА та Головою Генерального Секретаріату Української Головної Визвольної Ради (липень 1950-травень 1954) у 1997 році видав книжечку **«Генерал Роман Шухевич»** (Київ. Бібліотека українця. 1997.112 с.), де було подано і короткі спогади про Шухевича: *«У річницю смерті Головного Командира УПА генерал-хорунжого Романа Шухевича (Спогад)»*, с. 42-61.

Звичайно, ці спогади не могли бути іншими, якими вони є в цій книзі. Ми забуваємо, що Шухевич, Кук – це вояки. Коли світська людина пробує дати оцінку діяльності Воїнів, це завжди буде хибною оцінкою і хибним уявленням. Василь Кук сказав найголовніше: *„Писати про життя та діяльність Романа Шухевича у тих роках – це писати історію визвольної боротьби того часу. Тому обмежусь лише до коро-*

тенької розповіді про окремі фрагменти з тогочасної його діяльності та підпільного життя» (с. 57).

І ще одне застереження від Василя Кука: *„Він наша Слава, наша Гордість. Писати про таку людину легко й водночас вельми важко. Легко – бо нічого не треба вигадувати, прикрашати, додавати. Пиши, що бачив, чув, пиши так, як насправді було. А важко – бо усвідомлюєш велику відповідальність за кожне написане слово перед Людиною, яка відійшла у вічність і вже не може його спростувати, ні з ним погоджуватися, ні заперечувати“* (с. 43).

Кукові вдалося сказати те, що від нього хотіли чути – про героїзм, саможертвність, мужність Романа Шухевича. Зрештою, я не думаю, що чогось іншого чув від самого Шухевича Кук. Вони жили в сконденсованому часі, де на людські слабкості не було часу, а якщо й були, то не вони визначали характер події.

Виходячи зі фрагментарних згадок Василя Кука, знайомство із Романом Шухевичем виглядало так: *„Особисто познайомились ми восени 1939 р. в Кракові в бюро полковника Романа Сушка на вул. Зеленій, де тоді знаходилась неофіційна канцелярія Крайової ОУН“* (с. 44).

Виходить, що Кук познайомився із Шухевичем в період, коли його вже не бачили рідні. Сестра Наталія згадує, що *„востаннє бачила брата Романа в 1938 р.“* (с. 62). Вона ж додає трохи людського в змалюванні характеру брата: *„Роман був дуже гарний, мав кучеряве, золотисте волосся, чудово танцював, любив ходити на бали, хоч не завжди мав можливість, бо вони були платні. Любили його дівчата“* (Там само, с. 62). Ще до людської характеристики додає дружина Романа Шухевича, Наталія, з Березинських: *„Був товариський, чутливий, надзвичайно сердечний. Серце в нього було дуже добре“* (с. 61). А Любомир Полюга згадує епізод підпільного життя Романа Шухевича з 1946 року: *„Він узяв маленьку Дзвінку на руки, поцілував її, і я побачив, з якою теплотою і любов'ю ставиться він до дитини. Дзвінка впізнала його, усміхнулася. Він посадив її на плечі й так носив, приспівуючи:*

- Танцювала – дріботіла, поки цюню не схотіла, а як цюню захотіла – пустить хлопці, бо я впріла. Пам'ятай, Дзвінко, на твоїм весіллі заспіваю я цю співанку!“ (с. 75).

Я зупинився на декількох спогадах, які виявляли „мирний“ характер Романа Шухевича, бо у Василя Кука таких епізодів немає і, напевне, не могло бути: *„У цій спільній праці особливо чітко виділялись такі риси характеру Романа Шухевича, як всебічне, докладне обдумування кожної справи, детальна перевірка виконання наказу чи доручення і, зокрема, вимога точного звіту видатків з отриманих на організаційні цілі грошей. Не любив марнослів'я, цинив у людях їхню діловитість та бойову мужність“* (с. 45).

Кук постійно підкреслює у Шухевичу військові задатки і зацікавлення військовими справами: *„Військові проблеми завжди цікавили Ро-*

мана Шухевича і постійно були в центрі його уваги. Він був твердо переконаний, що долю нашого визволення, долю побудови нашої держави вирішить тільки сильна українська армія“ (с. 47).

Ще одна особлива риса Шухевича – невтручання у конфлікт ОУН. Кук з цього приводу делікатно зауважує: „Роман Шухевич добре усвідомлював весь трагізм цього розподілу, робив усе від нього залежне, щоб цьому запобігти. Коли розкол настав, хоч приєднався до групи прихильників Бандери, активної участі у політично-організаційних суперечках не брав. Головну причину конфлікту вбачав він в особі Мельника, у його політичній короткозорості, тупій впертості, неревольюційності“ (с. 46-47). Це і стало причиною того, що Шухевич „відійшов від керівництва ОУН на «Закерзонні» і всю свою енергію скерував на військові справи, на вишкіл військових кадрів“ (с. 47). Декілька разів пробував Шухевич об'єднати боротьбу двох гілок ОУН. Про що пише Петро Мірчук у своїх дослідженнях «Українська Повстанська Армія. 1942-1952» (Мюнхен. 1953) та «Роман Шухевич (Генерал Тарас Чупринка): командир армії безсмертних» (Нью-Йорк-Торонто-Лондон: Товариство колишніх Вояків УПА в ЗСА, Канаді і Європі, 1970).

І досі залишаються відкритими питання загибелі Олега Ольжича, а також той факт, що Степан Бандера після звільнення з концтабору побоювався зустрічі із Шухевичом, але останній відмовився від будь-яких претензій на першість в ОУН, передавши всю повноту влади Бандері.

Є у спогадах Кука і так звані „ліричні відступи“, де він пише про людські якості Шухевича і його творчий потенціал: „Характерною рисою Романа Шухевича була його скромність, він ні в чому не показував своєї вищості над іншими, не хвалився своїми бойовими вчинками в минулому. Був такий, як усі, й в той же час трохи не такий“ (с.48). Особливо цікавить фрагмент створення Шухевичем маршової пісні Українського Легіону, яку він написав разом із Юрком Лопатинським, „Марширують добровольці“. Якщо згадати, що Шухевич залишив спогад „Із життя бойовика“ (вперше надрукований в газеті «Краківські вісті» 1940 року під псевдонімом Б.Федорович), стає зрозумілим, що Роман Шухевич свідомо притлумив свій творчий хист на користь збройної боротьби за Україну.

Побутове життя Шухевича відтворене Василем Куком схематично: „На постой в лісі у вільний час любив грати в шахи“, „Любив розповідати цікаві історії й слухати розповіді інших. Не палив, але запальничку завжди мав із собою, щоб у потребі засвітити та прочитати в темряві «грипс» (підпільну записку). Любив пісні, жарти, задавати стрільцям дитячі загадки. Одне слово, в його товаристві всі почували себе вільно, приязно. Був глибоко віруючий, але цього не демонстрував і толерантно ставився до усіх українських вірувань і церков, а також до невіруючих“ (с. 58); „Щоб бути в курсі світової політики, регулярно

прослуховував закордонні радіопередачі. Добре володів німецькою мовою, а в підпіллі вивчив ще й англійську“ (с. 59).

Основний акцент Кук робить все-таки на організаторських здібностях Шухевича: *„Це його вміння працювати з кадрами – не просто ними командувати, а так командувати, що підлеглі хотіли виконувати, щоб наказ провідника-командира став їх особистим бажанням“ (с. 59),* а ще на дотримуванні Шухевичем військового порядку і військової дисципліни (див., с. 60).

Звичайно, що цих спогадів замало, аби вималювався повнокровний характер людини, але цілком досить для того, аби на його основі творити національно-героїчний міф про Романа Шухевича. Про що коротко підсумував Богдан Кравців у своєму нарисі *«Людина і вояк»* (Нью-Йорк. 1952): *„[...] в серцях вояків він записаний одним коротким словом: Командант“ (Збірник на пошану ген. Романа Шухевича. Уложив Г. Васькович. Мюнхен. 1990. С. 113).*

Спогади Василя Кука, попри весь схематизм, – а це можна пояснити і часовою дистанцією від описаних подій, і обмеженістю поля спілкування з Шухевичем, і націленістю на патріотичну складову споминання, – залишаються одними із найважливіших в розумінні складної епохи і розумінні Людини-Воїна, яка зосереджена була не на партійному, а державницькому підході в боротьбі за Україну (Микола Лебедь), зберігши і захистивши в собі УКРАЇНСЬКУ ЛЮДИНУ.

Євген Баран, м. Івано-Франківськ